

FAKİR BAYKURT'UN DUISBURG ÜÇLEMESİ'NDE ALMANYA'DAKİ GÖÇMEN TÜRKLERİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR¹

Yrd. Doç. Dr. Ayvaz MORKOÇ

Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZ

Burdur'un Akçaköy'ünde dünyaya gelen ve eğitiminin ardından meslek hayatına köy öğretmenliği ile başlayan Fakir Baykurt, 1960 ihtilâlinde sonra ilköğretim müfettişliğine getirilir. 1962-63 yıllarında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Bloomington Indiana Üniversitesi'nde ders araçları konusunda uzmanlık eğitimi alır. Milli Folklor Enstitüsü uzmanlığı, ODTÜ Halkla İlişkiler ve Yayın Müdürlüğü görevlerinde bulunur. 1978 yılında Kültür Bakanlığı danışmanlığı yapar.

1979 yılında Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından Almanya'daki Kuzey Ren Vestfalya eyaletindeki Duisburg'a gönderilir. Burada "Yabancı Çocuk ve Gençlerin Teşviki ve Bölgesel Çalışma Kurumu"nda eğitim uzmanı olarak çalışır. Baykurt, elli yılı bulan yazarlık hayatının 20 yılını Almanya'da geçirmiştir. Bu sebeple Türkiye ve Almanya arasındaki sosyal ve kültürel farklılıkları iyi bilen aydınlar arasında yer alır.

Öğretmenlik yaparken yazarlığı da sürdüren Baykurt, 13 roman, 15 hikâye ve 2 adet şiir kitabı yayımlamış; çocuk kitapları, araştırma ve gazete yazıları kaleme almıştır. Almanya'nın Duisburg şehrine ilk adım attığında 50 yaşında olan yazar, ömrünün neredeyse üçte birini burada geçirmiştir.

Fakir Baykurt'un "Yüksek Fırınlr", "Koca Ren" ve "Yarım Ekmek" adlarını taşıyan Duisburg üçlemesinde Türkiye'den Almanya'ya işçi olarak çalışmaya giden Türklerin hayatlarının, sancılı bir göç ve değişim sürecinden geçerek yeniden şekillenmesi edebi bir roman formu içerisinde tasvir edilmektedir. Bu çalışmamızda Türklerin, Alman toplumu içindeki durumu, sosyal ve kültürel farklılıkları, uyum sorunları ele alınarak irdelenmiş; bu konu ile ilgili yorum ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

¹ Makalenin geliş tarihi: 28.01.2015

Makalenin kabul tarihi: 27.03.2015

Bu makale, 14-17 Kasım 2013 tarihleri arasında Almanya'nın Würzburg şehri Julius Maximilians Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle II. Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu"nda sunulan sözlü bildirinin geliştirilmesiyle oluşturulmuştur. Makale daha önce yayımlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Fakir Baykurt, Duisburg Üçlemesi, Göçmen Türkler, Yüksek Fırınlara, Koca Ren, Yarım Ekmek.

MIGRANT TURKS IN GERMANY IN FAKİR BAYKURT'S DUISBURG TRILOGY

ABSTRACT

Fakir Baykurt was born in Akçaköy of Burdur. After his education, he started his profession as a village teacher. He was appointed as a primary school inspector after the 1960 coup. He was specialized in lesson material development between the years 1962-1963 in the USA, in Indiana University. He held offices as a National Folklore Institute Specialist, in METU Public Relations and as a Publishing Manager. In 1978, he worked as a consultant at the Ministry of Culture.

In 1979, he was sent to Duisburg, Germany by the government of Turkish Republic. There, he worked as an educational specialist in the "Promotion of Foreign Children and Youngsters Institute and Regional Labor Institute". Baykurt spent twenty years of his fifty-year writing career in Germany. Thanks to this experience, he was among the authors who knew social and cultural differences between Turkey and Germany best.

Baykurt who also continued writing while he was working as a teacher, published 13 Novels, 15 Stories and 2 Poetry Books. He wrote books for children, reviews, newspaper articles. The author, who was 50 when he arrived at the city of Duisburg, spent almost one-third of his life there.

In Fakir Baykurt's trilogy called "Blast Furnaces", "Big Rhein", "Half Bread", the embodiment of the lives of the Turks who went to Germany from Turkey which underwent the process of a painful immigration and transformation was depicted. In this work, the condition of Turks in the German society as well as social and cultural differences will be studied.

Keywords: Fakir Baykurt, Duisburg Trilogy, Migrant Turks, Blast Furnaces, Big Rhein, Half Bread.

I. Giriş

2. Dünya Savaşı, bütün dünya insanlığı için büyük bir yıkım olmuş, binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Savaş sonrasında Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Fransa ve İngiltere'de süratli bir sanayileşme hamlesi başlar. Bu ülkelerin birbirleriyle rekabet halinde yürüttüğü sanayileşme faaliyeti, kısa süre sonra işgücü açığını ortaya çıkaracaktır. İşgücü eksikliğini çok düşük maliyetlerle giderme telaşına düşen Batı Avrupa ülkeleri, gözlerini az gelişmiş ülkelere çevirirler. Başta Türkiye olmak üzere, Yunanistan, Yugoslavya, İspanya, Fas ve Tunus gibi ülkelere ucuz işgücünü talep etmeye, bu ülkelere temin ettikleri düşük maliyetli işçileri, ağır şartlar altında çalıştırmaya başlarlar.

Sovyetler Birliği güdümünde bulunan Demokratik Almanya, 1961 yılında Berlin duvarını inşa eder. Duvar, yalnızca Berlin'i ikiye bölmekle kalmaz, düşük maliyetli işgücünün doğudan batıya geçişine de set çekmiş olur.

Kısa süre sonra Federal Almanya'da işçi açığı ortaya çıkar. Bu duruma çare bulmak isteyen Federal Alman hükümeti ile Türkiye arasında "İşgücü Alımı Anlaşması" imzalanır. (Köksal 1986, 56) 1964 yılında Hollanda, Belçika ve Avusturya ile 1965 yılında Fransa, 1967 yılında İsveç ve 1968 yılında ise Avustralya ile benzer anlaşmalar yapılmıştır. (Onulduran ve Renselaar 1975, 28)

Türkiye'nin Avrupa'ya gönderdiği işgücü tablosuna bakıldığında göçmen Türklerin ağırlıklı olarak Almanya'yı tercih ettiği ve sayı olarak burada hızla arttığı görülür. 1973 yılında Federal Almanya, ekonomisinin bozulmaya başladığını ve dünya petrol krizinin ülkeyi kötü yönde etkilediğini bahane ederek Türkiye'den işçi talebini durdurur. 1973 yılında Almanya'daki Türk işçi sayısı 900 bin kişiye ulaşmış durumdadır. Hükümet, göçmen işçilerin ülkeye girişini engellemek için çareler bulmaya yönelir. Yine 1973 yılında yürürlüğe giren "Aileleri Birleştirme Yasası" gereğince Almanya'daki göçmen Türkler, Türkiye'de bulunan eş ve çocuklarını Almanya'ya yanlarına almaya başlarlar. Alman hükümeti bir yıl sonra aksi yönde bir karar alarak Türkiye'deki aile bireylerinin Almanya'ya göçünü engellemeye girişir. Buna rağmen göçmen Türk işçilerinin çocukları Almanya'da sayı bakımından süratle artar. Bu durum çok geçmeden Türk çocuklarının eğitim problemlerini ortaya çıkaracaktır. Alman merkezi hükümetinin yabancı kökenli öğrencilerin eğitimi konusundaki tutarsız uygulamaları göçmenler üzerinde olumsuz tesirler göstermeye başlamıştır. O dönemde Almanya'da yabancı öğrencilerin eğitimi konusunda iki farklı model uygulanmaktadır. Batı Berlin modelinde göçmen çocuklarının Alman toplumuna uyumu amaçlanarak Almanca eğitim yapılması öngörülmektedir. Bavyera modelinde ise göçmen çocuklarının kendi ülkelerine dönecekleri varsayılarak özel sınıflarda kendi ana dillerinde eğitim verilmeye çalışılmıştır. (Martin 1991, 36).

Almanya'da yabancılara ve tabii olarak göçmen Türklerin kendi ülkelerine dönmelerini sağlamak için devreye sokulan politikalar, Alman hükümetinin beklediği neticeleri vermemiştir. 1980 yılı öncesi ve sonrasında Türkiye'de yaşanan siyasi ve sosyal karışıklıklar kaotik bir ortam yaratmıştır. Bu durum, göçmen Türklerin başta Almanya olmak üzere yurt dışına göçünü hızlandırır. Almanya'ya yoğun biçimde rağbet gösteren Türklerin göçü, ülkede yabancı düşmanlığını körükler. Bu gelişmenin ardından şiddet olaylarının doğrudan doğruya Türklere yöneldiği gözlenir. Alman hükümeti tarafından Türkleri hedef alan sert kararlar arka arkaya kabul edilmeye başlar. (Kolaç 2008, 460).

1961 yılında başlayıp küçüklü büyüklü değişikliklerle süren Türklerin Almanya'ya göçü günümüzde hala devam etmektedir. Hayat şartları, beklentiler değişmiş olsa da 1960'larda misafir durumunda bulunan göçmen Türkler, günümüzde yerleşik hale gelmiş durumdadır. (Karul 1990, 20)

Yurt dışına giden göçmen Türkler; barınma, olumsuz çalışma koşulları, yabancı dil öğrenimi, genel eğitim, dışlanma gibi pek çok sorunla karşılaşır. 1960'lı yılların başında kendini gösteren bu sorunlar, günümüzde kısmen şekil değiştirmiş olsa da varlığını sürdürmektedir.

Türk insanının sorunlarına bigâne kalamayan kimi edebiyatçılar, eserlerinde işçi olarak çalışan göçmen Türklere ve maruz kaldıkları sıkıntılara yer vermişlerdir. Türk toplumunu yakından ilgilendiren bu dış göç, ülkemizdeki şair ve yazarlar tarafından ele alınmış, farklı bakış açılarıyla işlenmiştir. Abbas Sayar (*Dik Bayır*), Adalet Ağaoğlu, (*Fikrimin İnce Gülü*), Bekir Yıldız (*Türkler Almanya'da, Alman Ekmeği*), Didem Uslu (*Göçüp Gitti Göçmen Kuşlar*) Fakir Baykurt (*Yüksek Fırınlar, Koca Ren, Yarım Ekmek, Duisburg Treni*), Füzuran (*Yeni Konuklar, Berlin'in Nar Çiçeği*), Gülten Dayıoğlu (*Geride Kalanlar, Geriye Dönenler*), Nevzat Üstün (*Almanya Almanya*), Osman Çeviksoy (*Duvarın Öte Yanı*), Sevinç Çokum (*Çırpıntılar, Rozalya Ana*), Tarık Dursun K. (*36 Kısım Tekmili Birden, Bağrı Yanık Ömer ile Güzel Zeynep*), Yüksel Pazarkaya (*Oturma İzni*) gibi yazarlar, dış göç olgusunu ele alıp çok yönlü olarak irdelemişlerdir. (Kolaç 2008, 465) ve (Ayata 2008, 99)

II. Fakir Baykurt'un Hayatı, Sanatçı Kişiliği ve Edebi Faaliyetleri Hakkında Bazı Bilgiler

1929 yılında Burdur'un Yeşilova ilçesine bağlı Akçaköy'de dünyaya gelen Fakir Baykurt, bazı yazılarını Osman Akpürçek, Tarık Kırat, Yaşar Yalçın, Mehmet Gazi imzalarını kullanarak yazmıştır. Yazar, Isparta Gönen Köy Enstitüsü'nü bitirdikten sonra, 7 yıl kadar Burdur'un köylerinde öğretmenlik yapar. Ardından Gazi Eğitim Enstitüsü'nde yüksek öğrenimine devam eder. Buradan mezun olunca Sivas, Hafik ve Şavşat'ta Türkçe öğretmenliği yapar.

1958 yılında *Cumhuriyet Gazetesi*'nde yayımlanan *Yılanların Öcü* adlı romanının içeriği sebebiyle hakkında kovuşturma açılır. 1960 yılından itibaren ilköğretim müfettişliği görevinde bulunur. 1962-63 yıllarında Amerika Birleşik devletlerindeki Bloomington, İndiana Üniversitesi'nde uzmanlık eğitimi alır. Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) ile Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu (TÖDMF)'nda genel başkanlık yapar. Sendika çalışmaları nedeniyle zaman zaman sıkıntılar yaşar. Milli Folklor Enstitüsü'nde uzmanlık, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Halkla İlişkiler ve Yayın Müdürlüğü, Kültür Bakanlığı danışmanlığı görevlerinde bulunur. 1979 yılında Almanya'ya gider. Duisburg'da Yabancı Çocuk ve Gençlerin Teşvik ve Bölgesel Çalışma Kurumu'nda uzman olarak çalışmaya başlar. 1996 yılında emekli olan Baykurt, 1999 yılında tedavi gördüğü Essen Üniversitesi Hastanesi'nde vefat etmiştir. (Karabela-Şermet 2001, 32-47)

Edebiyata şiir ile başlayan Fakir Baykurt, daha sonra toplumcu gerçekçi bakış açısının hâkim olduğu hikâyeler yazmaya yönelir. *Cumhuriyet Gazetesi*'nde yayımlanan *Yılanların Öcü* adlı romanı, kısa sürede toplumda ses

getirir. Yazar, eserlerinin önemli bir kısmında köy hayatını ve sorunlarını dile getirmeye çalışır. Kırsal kesim insanların devletle ve birbirleriyle ilişkilerini, yaşadıkları sıkıntı ve çelişkileri dile getirir. Eserlerinde dikkatle işlenmiş bir Türkçe kullanmaya özen gösteren Baykurt, halk tarzı söyleyişlere, atasözü ve deyimlere yer vermiştir.

Fakir Baykurt, her ne kadar romanlarının önemli bir kısmında kırsal kesim insanlarını anlatmış olsa da yazarın, Almanya’da Türk insanlarını ele alıp işlediği eserlerini de göz ardı etmemek gerekir. Almanya’da iki kültür arasında sıkışıp kalan, kendi kişiliği ve kimliğini yitirmemeye çalışan Türk insanlarını anlatır. Almanya’da yazdığı eserlerinde ağırlıklı olarak farklı kültüre uyum sağlayamayan, hem kuşaklararası hem de kültürlerarası çatışmalar yaşayan insanları gözler önüne serer. Kaleme aldığı roman ve hikâyelerinde toplum bilimine, halk bilimine ve dil bilimine ait zengin unsurlar da yoğun biçimde yer alır.

Kimi eserleri sinema ve tiyatroya uyarlanmış olan Baykurt’un kitapları Almanca, Fransızca, Hollandaca, Bulgarca, Rusça ve Gürcüceye çevrilmiştir. Yurt içinde çok sayıda eserin sahibi olan yazar, Almanya’da *Barış Çöreği* ile 1984 Berlin Senatosu Çocuk Edebiyatı Ödülünü, *Gece Vardiyası* ile 1985 Alman Endüstri Birliği Edebiyat ödünü kazanmıştır.

III. “Yüksek Fırımlar”ın İçeriği

Fakir Baykurt’un *Duisburg Üçlemesi*’nin ilk halkası olarak kaleme aldığı *Yüksek Fırımlar*, aynı zamanda yazarın Almanya’da basılmış ilk eseridir. 1983 yılında yayımlanan ve 49 bölümden oluşan romanda, ağırlıklı olarak Türklerin karşılaştığı sorunlar dile getirilmektedir. Kitabın başında “Alınlık” adını taşıyan bir yazı vardır. Bu yazıda romanın olay örgüsünün, aynı zamanda romanın ana karakterlerinden birisi olan Elif Mutlu tarafından yazara anlatıldığı, Baykurt’un gerçekten yaşanmış bu olaylardan etkilenecek *Yüksek Fırımlar* adını taşıyan romanı kaleme aldığı belirtilir. Kitabın sonunda bazı Almanca kelimelerin Türkçe karşılıklarının verildiği, iki sayfalık sözlük bölümü bulunmaktadır.

İbrahim Mutlu, Burdur’un köylerinden kalkıp Almanya’nın Duisburg şehrine çalışmaya giden göçmen Türk işçilerinden biridir. Eşi Elif ve dört yaşındaki kızı Gülten’le birlikte Duisburg’da yaşamakta, büyük sanayi tesislerinden birinin yüksek fırınında çalışmaktadır. 1800 derecelik ısının bulunduğu bu fırınlarda çalışmak çok zordur. İbrahim Mutlu’nun Almanya’ya gelirken amacı, birkaç yıl çalışıp para biriktirmek, daha sonra yurda dönmektir. Türkiye’deki işsizlik ile sosyal ve ekonomik yapıdaki kaotik durumlar, İbrahim Mutlu’nun yurda dönüş kararını ertelemesine sebep olmaktadır. Eşi Elif hamiledir. Koca İbrahim’in en büyük hayali bir oğlan çocuğu sahibi olmaktır. Aynı İbrahim, kendisine hâkim olamamakta ve zaman zaman eşini dövmetedir.

Koca İbrahim, doğum sancıları başlayınca Elif'i hastaneye götürür. Burada adını Deniz verdikleri bir oğlan çocukları dünyaya gelir. Mutlu olması beklenen Koca İbrahim karışık duygular içindedir. Beynini kuşkular kemirmekte, çocuğun kendisinden olmadığını düşünmektedir. Zira çocuk kendi hesaplamalarına göre biraz erken dünyaya gelmiştir. Hastanede yatan eşiyle ilgilenmeyerek kötü davranmaya başlar. Uzun iç hesaplaşmaların ardından kendisini aldattığını düşündüğü eşini hastanede bıçaklayarak öldürmeye kalkışır.

İbrahim ile Elif'in hastaneye sefer ettikleri uzun süreçte kızları Gülten evde tek başına kalacaktır. Kiracı olarak oturdukları evin sahibesi Gerda Fischer, Gülten'le yakından ilgilenir. Eşini ve iki çocuğunu 2. Dünya Savaşı'nda kaybetmiş yaşlı bir kadın olan Gerda Fischer, olumlu davranışlarıyla dikkat çeker. İyilikseverliği ile etrafındaki insanların takdirini kazanan bu güngörmüş hanıma Türkler "Oma" (büyükanne) ya da "Oma Gerda" ismiyle hitap etmektedir.

Koca İbrahim, henüz şüphelerinden tam olarak sıyrılamamıştır. Elif, İbrahim'in oğluna soğuk davranışlarının nedenini öğrenmeye çalışır. İbrahim'in çocuğun kendisinden olmadığı yönündeki suçlamalarını duyunca nevre döner. Namusuna yönelen böyle bir suçlama karşısında kendini kaybederek kocasına bıçakla saldırır. Elif, ufak tefek olmasına rağmen pehlivan yapılı Koca İbrahim'i yaralar. İbrahim Mutlu, ölümden dönmüştür. Araya giren yine kendisi gibi göçmen Türk işçilerinin ikna çabaları sonucu şüphelerinden kısmen sıyrılır.

İbrahim'in asılsız kuşkularından sıyrılmamasını sağlayan kişi ise yine Duisburg'da işçi olarak çalışan Sabahat'tır. Makul ve mantıklı açıklamalarıyla İbrahim'in kafasındaki şüpheleri giderir. İnsanlar hakkında önyargılı hükümler vermeyi alışkanlık haline getirmiş olan İbrahim, ilk zamanlarda Sabahat hakkında da kötü düşüncelere sahiptir. Onun ahlaken zayıf bir kadın olduğu fikrindedir. Ancak Sabahat'ın kendinden emin ve kararlı duruşu, güven verici ve rahatlatıcı konuşmaları, İbrahim'in Elif hakkındaki kuşkucu fikirlerini değiştirmesine vesile olur. Artık Koca İbrahim, Sabahat'i her zaman akıl danışabileceği bir ablası olarak görmeye başlamıştır.

Duisburg Üçlemesi'nin ilk halkasını oluşturan *Yüksek Fırınlar*, romanı Almanya'daki bir Türk ailesinin sosyo-ekonomik değişim süreci içindeki çözülüşünü dile getirir. Avrupa'nın da en büyük sanayi bölgelerinden biri olan Almanya'nın Ruhr havzasındaki işçi sınıfının genel durumunu İbrahim Mutlu karakterinde simgeleştiren Fakir Baykurt, yabancılaşmanın insanın ruhsal yapısını nasıl parçalayarak yok ettiğini ısrarla vurgular. (Akar 2011, 1638)

Yüksek Fırınlar romanında Almanya'daki göçmen Türklerin ağır çalışma koşullarına dikkat çekilmektedir. Türkiye'de İstanbul, İzmir gibi büyük şehirleri bile görmeden Almanya'ya giden Türk insanının, sıkıntılarla yüklü uyum sorunları roman formu içinde işlenmektedir. Eserde yalnızca kadınların

sorumlu tutulduğu şüphe ve çelişkiler üzerine kurulmuş namus anlayışı da tenkit edilmektedir.

IV. “Koca Ren”in İçeriği

Duisburg Üçlemesi’nin ikinci romanı olarak karşımıza çıkan *Koca Ren* 1986 yılında basılmıştır. 41 bölümden meydana gelen eserde, her bölüm ayrı başlıklarla birbirinden ayrılmıştır. Eserin baş kısmında “Alınlık” ismini taşıyan yazıda, Salim Sarıkaya’nın ağzından ailenin maruz kaldığı sıkıntılar anlatılmıştır. Romanda Duisburg şehrinin içinden geçen Ren nehri, sıkıntılar içindeki bir gencin derdini paylaştığı bir arkadaş olarak tasvir edilmektedir. Kitabın sonunda Gudrun Kratz-Norbisrath’ın kaleme aldığı bir yazı bulunmaktadır. “Türkiye’nin Tanınmış Yazarı Fakir Baykurt” başlığını taşıyan yazıda, yazarın hayatı, edebi faaliyeti ve sanatçı kişiliği hakkında bilgiler verilmiştir. Romanın sonunda ise *Koca Ren*’de geçen bazı Almanca kelimelerin Türkçe karşılıklarının verildiği bir sözlük bölümü bulunmaktadır.

Romanın ana ekseninde yer alan Âdem, Almanya’daki Türk işçi ailelerinden birine mensup 14 yaşında bir gençtir. Ailesi Burdur’un Hacılar köyündendir. İlkokulu Türkiye’de başarı ile tamamlamış, çalışkan bir öğrencidir. Her ne kadar Almanya’daki aile bireylerini zaman zaman özlemiş olsa da o, köylerinde çok sevdiği dedesi ile mutlu bir çocukluk geçirmiştir. Babasının isteği üzerine Almanya’ya gittiğinde büyük uyum sorunları yaşamaya başlar ve memleket hasreti ön plana çıkar.

Âdem’in ağabeyi Adnan, Türkiye’de eğitim enstitüsünde öğrenimine devam ettiği için Almanya’ya götürülmemiştir. Ancak, öğrenciliği sırasında bazı faaliyetlere katılmıştır. Yasa dışı örgüt mensubu olduğu, eylemlere katıldığı gerekçesiyle arkadaşlarıyla birlikte idamla yargılanmaktadır. Sarıkaya ailesi bireyleri Adnan’ın hapiste bulunmasından dolayı sıkıntılı ve huzursuz günler geçirmektedir. Kuşku ve kaygılar içinde yaşayan, oğlunu kaybetme düşüncesiyle kıvranan anne Hacer Sarıkaya’nın psikolojisi bozulmaya başlamıştır.

Türkiye’de derslerinde parlak bir öğrenci olan Âdem, Almanya’ya ve Alman eğitim sistemine uyum sağlayamadığı için çok başarısızdır. Önyargılı davranan, dışlayıcı tavırlar takınan kimi öğretmenler, onu okuldan iyice soğutmuştur. Ayrıca ilgi duyduğu sıra arkadaşı Melani de ona kötü davranmakta, bu durum gün geçtikçe Âdem’in daha fazla içine kapanmasına sebep olmaktadır.

Âdem, artık bütün sıkıntılı zamanlarda dertlerini söyleyebileceği bir dost bulmuştur: Ren nehri. Üzüntülerini, hayal, özlem ve beklentilerini artık Ren’e anlatmaktadır. Âdem’in en büyük hayali günü geldiğinde sevinç ve mutluluklarını da Ren’le paylaşmaktır.

Onun bu durumuna üzülen ve çare bulmaya çalışan babası Salim Sarıkaya, Âdem’i hemşerisi olan Kenan’la tanıştırır. Otuz yaşlarındaki Kenan, yasa dışı işlerle uğraşan, ahlaken zayıf bir kişidir. Âdem, Kenan’dan hiç

hoşlanmamıştır. Kenan'ın ahlaksızlığa sürüklediği Gül adındaki genç kadın Âdem'in ilgisini çeker.

Gül, istemeden bazı kötü işlere bulaşmış olsa da iyi niyetli ve yardımsever bir kadındır. Âdem'i tanımaya başladıkça, onun Almanya ve Alman eğitim sistemine uyum sorunlarını fark ederek yardım etmeye girişir. Âdem'i insani değerleri kuvvetli olan ve çevresindekilerin güvenini kazanmış Alman Johanna Hanım'la tanıştırır. Etrafındaki insanların Oma (büyükanne) Johanna dedikleri bu yaşlı kadın, Âdem'in Almanca dil ve eğitim sorunlarını çözmeye girişir. Onun günlük bir plan dâhilinde düzenli biçimde ders çalışmasını sağlar. Adem'in Almancasını geliştirmesine yardım ettiği gibi, gerekli kitapları da kendi şahsi kütüphanesinden temin eder. Böylece bu genç insanın hayatındaki olumsuzluklar yavaş yavaş düzelmeye başlamıştır. Artık, sıra arkadaşı Melani de ona kötü davranmayı bırakmıştır.

Âdem'in ağabeyi Adnan'ın mahkemesi olumsuz bir seyir izlemekte, Adnan ve arkadaşları için idam cezası istenmektedir. Hacer Sarıkaya, tutuklu oğlunu Türkiye'de görmeye, aynı zamanda Adnan'ın avukatından davanın gidişi hakkında bilgi almaya karar verir. Gerçekte Adnan'ın kurtuluşu için umut ışığı yok gibidir. Oysa avukat Adnan'ı kurtaracağını iddia ederek sürekli yüksek miktarda para talep etmektedir. Büyük sıkıntılarla Türkiye'ye gelen ve burada bazı işlerini halleden Hacer Sarıkaya bir süre sonra Duisburg'a geri döner.

Koca Ren'de küçük yaşta çok sevdiği yurdundan ayrılmak zorunda kalan ve değerler bütünlüğü bozulan bir genç insanın içine kapanışı anlatılır. Türkiye'de iken okuldaki başarılarıyla ailesinin gurur kaynağı olan Âdem, Almanya'nın değerleriyle uyuşup bütünleşememiş ve kendini değersiz görme bunalımı yaşamaya başlamıştır. Kendisine ait değerler, Alman toplumu tarafından kabul görmeyen Âdem, sosyo-kültürel ilişkilerin yozlaştığının farkına varır. İnsani ilişkilerin tamamen bozulduğu bir ortamda yalnızlık duygusunu en yoğun biçimde yaşamaktadır. (Akar 2011, 1640)

V. “Yarım Ekmek”in İçeriği

Duisburg Üçlemesinin üçüncü halkası olan ve 1997 yılında yayımlanan *Yarım Ekmek*, 55 bölümden oluşmakta ve her bölümün bir başlığı bulunmaktadır. Eserin sonunda yer alan sözlük bölümünde kimi Almanca kelimelerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. *Yarım Ekmek*, Almanya'daki Türklerin göç sürecinde maruz kaldığı türlü sorunları dile getiren bir romandır.

Romandaki ana olayın ekseninde yer alan Burdurlu Kezik Acar, eşini genç yaşta kaybetmiş, kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan bir kadındır. Eşinin vefatından sonra 3 çocuğunu da yanına alarak Almanya'nın Duisburg şehrine çalışmak üzere gider. Yaşlı bakımevinde bulaşıkçı olarak görev yapmaktadır. Amacı bir miktar maddi birikim sağladıktan sonra Türkiye'ye geri dönmektir. Ancak yıllar akıp gitmiş, çocukları büyümüştür. Oğlu bir Almanla, kızı bir Türk ile evlenmiştir. Liseye devam eden küçük kızı bir Alman gencini sevmektedir. Çocuklar Almanya'yı benimsemiş, düzenlerini kurmuşlardır. Bu

durum karşısında Kezik Acar'ın Türkiye'ye dönüşü pek mümkün görünmemektedir. Eşinin yurttaki mezarının ziyaret edemeyen Kezik, eziklik ve eksiklik duymaktadır.

Kendisini tanıyanların Deli lakabını verdikleri Kezik, 20 yıl kadar önce vefat eden eşinin kemiklerini Türkiye'den getirip Duisburg'daki mezarlığa gömmek ister. Çocuklarının ve arkadaşlarının karşı çıkmasına rağmen düşüncesini gerçekleştirmek için yoğun çaba sarf eder. Uzun uğraşılardan sonra randevu alarak Duisburg belediye başkanına talebini iletir. Müslüman mezarlığının bulunmadığı şehirde belediye başkanını harekete geçirerek hayalini gerçekleştirir. Artık Duisburg'da Müslümanların gömülebileceği bir mezarlık vardır. Sıra, Demiryolcu Mustafa'nın kemiklerini Burdur'daki köy mezarlığından çıkararak Almanya'ya götürmeye gelmiştir.

Amacını gerçekleştirmek için oğlu ve Alman geliniyle birlikte Burdur'daki köyüne gelen Kezik, köyde birkaç kişiye bu niyetini anlatır. Ancak gizli kalması gereken mesele, kısa sürede halkın diline dolanır. Köy, dedikodudan çalkalanmaya başlar. Halk, yıllar önce ölmüş bir insanın kemiklerinin mezardan çıkarılmasının köye uğursuzluk getireceğine inanmaktadır. İnsanların Kezik'i fikrinden vazgeçirmek için çabalamaları onun moralini iyiden iyiye bozmaktadır.

Kezik, eşinin kemiklerini götürme fikrinden caydığını söyleyerek köydeki dedikodulara son verir; oysa gerçek öyle değildir. Kezik, bir gece eşinin kemiklerini gizlice mezardan çıkararak özenle bir torbaya yerleştirir. Otomobilin bagajına atarak köyden çıkarır. Artık Almanya'ya dönmesi için bir engel kalmadığını düşünmektedir. Oysa gümrükte çok sıkı kontroller vardır. Kezik'in İstanbul gümrüğünde çalışan bir hemşerisinin yardımıyla kemikler tır içinde yurt dışına çıkartılacaktır. Bin bir türlü kaygı, merak ve üzüntünün ardından emanet Deli Kezik'e ulaştırılır. Duisburg'taki Türklerin önemli bölümünün de katıldığı dini bir merasimle Demiryolcu Mustafa'nın kemikleri Müslüman mezarlığına gömülür. Kezik, uzun ve meşakkatli çabaların sonunda muradına ermiş gibidir.

Yarım Ekmek romanında Almanya'da işçi olarak çalışan göçmen Türklerin sosyo-ekonomik sebeplerden dolayı ortaya çıkan sosyo-kültürel sorunlarına dikkat çekilir. Türkiye'den Almanya'ya giden insanların yabancılaşıma ve aidiyet sorunu gibi sosyal problemleri irdelenir. İnsani değerler bütünlüğüne tamamen yabancılaştırmış bir hale gelen Kezik, Türkiye'de 20 yıl önce toprağa verilmiş olan kocasının kemiklerini yerinden çıkararak Almanya'da yeniden mezara gömmeyi arzular. (Akar 2011, 1639-1640) Bu durum bazı kişilerce normal olmayan bir davranış olarak nitelendirilir.

VI. Almanya'daki Göçmen Türklerin Karşılaştığı Sorunlar

A. Eğitim ve Dil Meselesi

Eğitim, insanoğlunun neredeyse ilk ortaya çıkışından günümüze kadar uzun bir sürece yayılmış olan ve üzerinde önemle durulması gereken bir

konudur. 21. yüzyılın bir “eğitim yüzyılı” olacağı öngörüsüyle başta Batı toplumları olmak üzere dünya devletlerinin bir kısmı eğitime özel bir değer vermektedir.

Emekli oluncaya kadar uzun yıllar müfettişlik ve öğretmenlik yapan Fakir Baykurt, eserlerinde eğitimi öne çıkarmıştır. Türkiye ile kıyaslandığında Almanya'nın eğitim yönünden ileri seviyede olduğu su götürmez bir gerçektir. Baykurt, Almanya'daki Türklerin eğitimsizliğini büyük bir eksiklik olarak görmekte, bunu gidermek için çaba sarf edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu nedenle yazar, “Duisburg Üçlemesi”ni oluşturan *Yüksek Fırınlar*, *Koca Ren* ve *Yarım Ekmek* romanlarında Almanya'daki göçmen Türklerin eğitim ve dil meselesi üzerinde ısrarla durmuştur.

Almanya'daki Türklerin eğitim meselesi *Yüksek Fırınlar* romanının karakterlerinden biri olan Osman Aydemir'in ağzından dile getirilmektedir. Aydemir, Türkiye'de öğretmenlik yaparken siyasi görüşleri sebebiyle baskı ve zulme uğrayan bir kişidir. Romanda idealist, çalışkan ve Almanya'daki Türklerin yaşadığı sıkıntıları gidermeye çalışan yardımsever bir karakter olarak sunulur. Gerçekte Osman Aydemir, yazarın kendi görüşlerinin eserdeki sözcüsü gibidir. Ona göre Türkiye'de iken yeterli seviyede eğitim almamış olan Türk işçileri, kendi çocuklarının eğitimi konusunda da bilinçsizdir. Türk çocuklarının okullarında görev yapan kimi Alman öğretmenlerin gevşek tutumları da çocukların eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir: (Baykurt 2002, 43)

Türk işçileri çocuklarını getirip Almanya'daki okulların üstüne atıyor. İşçi çocuklarının eğitilmesi, gevşek ve gönülsüz tutumlar yüzünden Almancanın geç öğrenilmesi, ayrı din, ayrı kültür gibi doğru yanlış gerekçelerle, Alman öğretmenlere zor geliyor.

Baykurt'a göre Türk işçilerinin en önemli eksikliği Almanca'yı yeterli seviyede öğrenmemeleridir. Büyük sanayi tesislerinde çalışan işçilerin, Almanca bilmemesi işleri ciddi biçimde aksatır. Firmalar bu sıkıntıyı gidermek için Almanca bilen çevirmenler bulurlar. Ancak çevirmenler, Türk olmalarına rağmen Türk işçilerini çoğu zaman mağdur ederler. Bu nedenle Almanya'daki işçi kitlesi tarafından sevilmezler: (Baykurt 2002 A, 42)

Tekkeli Osman Aydemir Hoca, boş vakitlerinde kursa gitti, Almanca öğrendi. Ama çoğunluğun çevirmenlere duyduğu tiksinti yüzünden çevirmen olmadı. Yabancı işçiler arasında hem patronların tazısı, hem çok dalavereci insanlar olarak ün salmıştı çevirmenler.

Yarım Ekmek'te roman kişileri aracılığı ile Türk işçilerinin Almanca öğrenmeye yeterli önem vermediği, Türk kahvelerinde vakit geçirdiği söylenerek bu durum tenkit edilir: (Baykurt 2002 B, 56).

Dil önemli. Ama ona bakarsan içimizde kimsenin dili yeterli değil. Türk kahvelerine verdik vakitleri. Boş vaktimizin yarısını Almancaya versek şimdiye profesörleriyle tartışırdık. Çok ayıp ettik.

Koca Ren romanının ana ekseninde yer alan karakter, 14 yaşındaki Âdem'dir. Türkiye'de çok başarılı olan Âdem, aynı başarıyı Duisburg'daki okulunda gösteremeyince babası Salim Sarıkaya, bunun sebeplerini bulmaya çalışır. Âdem'in okulunda eğitim sorunlarını tartışmak için toplantı düzenlenmiş, veliler davet edilmiştir. Bu toplantı, Almanya'daki göçmen Türk çocuklarının sorunlarını dile getirdiği için önem taşır. Okulda İngilizce ve Beden Eğitimi öğretmeni olarak görev yapan, Frau Hofmann, Türk çocuklarıyla ilgili gözlemlerini çarpıcı biçimde açıklar. Bu tespitlerin hemen tamamı doğrudur. Hofmann'a göre çocukların sorunlarının kaynağı Türkiye'de başlayarak zincirin halkaları şeklinde Almanya'daki çocuklara dek uzanır. Sorunların çözülme yeri olması gereken aile kurumu, ne yazık ki bu işlevini yerine getirememektedir: (Baykurt 1998, 117)

Türk öğrencilerimizin sorunları kartopu gibi yuvarlanarak ve gittikçe büyüyerek Türkiye'den geliyor. Aileye geliyor, aileden okula geliyor. Nedenlerin büyük bölümü ailede yatıyor. Çocuklar düzenli yaşamıyor. Hepsinden önce uyku saatleri düzensiz. Konuk gelince kızlar geç saatlere kadar çay yapıyor, hizmet ediyor. Ayrı odaları olmadığı için konuklarla birlikte geç saate kadar oturuyorlar. Televizyon ya da video seyretmede öğrencilere sınır konmuyor. Almanya'da saat 20.00 bilemediniz 20.30 dedi mi bütün çocuklar yatağa gider ve uyur. Türk çocukları 24.00'e kadar, hatta 24.00'ü geçtikten sonra videoya bakıyor. Bir gecede iki video filmine bakan, bunu çocuklarla birlikte hafta boyu sürdüren aile çok.

Frau Hofmann, Türk çocuklarının beslenme, ders çalışma, ödev yapma ve oyun oynamada da önemli problemleri olduğunu ve bunların ailelerin duyarsızlığından kaynaklandığını şu cümlelerle anlatır: (Baykurt 1998, 117)

Beslenme konusunda da eleştirilerim var. Türk aileleri akşamları geç yemek yiyor. Türk ana babaların öğrencilerin çalışmasına, ev ödevi yapmasına ilgisi az. Çocukların okul dışı zamanları planlı değil. Kimi çocuklar çok oyun oynarken, gezip dolaşırken, kimi çocuklar hiç oyun oynamıyor.

Yazar, Almanya'daki göçmen Türkleri konu alan eserlerinde eğitim temasını, hem ferdi, hem de cemiyeti tesiri altına alan, bilinçli hale getiren, değiştirip geliştiren önemli bir araç olarak işlemektedir. *Duisburg Üçlemesi*'nde eğitim temasının şu kelime kadrosu ile dile getirildiği görülür: Alman eğitim sistemi, Alman okulları (Hauptschule, Sonderschule, Gymnasium), veli toplantısı, cahillik, eğitim sorunları, eğitimin gücü, okul-aile işbirliği. (Yazıcı Okuyan 2006, 47)

Ailelerinin yanına Almanya'ya giden Türk çocukları, dil sorunu, Alman kültürüne uyum sağlayamama, eğitim sistemleri arasındaki farklılık gibi sebeplerle okullarda başarısız olmaktadır. Uygun not ortalamasını tutturamayan Türk çocukları, Sonderschule adı verilen, engelli çocukların eğitildiği okula gitmek zorunda kalırlar. Geri zekâlılar okulu diye de nitelendirilen bu okullara zorla gönderilmek, gerek Türk ailelerinin gerekse de Türk çocuklarının en

büyük korkusudur. Âdem'in babası Salim de oğlu için benzer kaygılar taşımaktadır: (Yazıcı Okuyan 2006, 49)

Romanda Türk ve Alman eğitim sistemleri arasındaki farklılıklar da dile getirilmiştir. Bu durum, veli toplantısında tartışılmıştır. Toplantıda söz alan Salim, Türk çocuklarının dayakla eğitime alışık olduklarını, Alman öğretmenler dayak atmadığı için Türk çocuklarının başarısız olduğunu, bu nedenle Türk çocuklarına zaman zaman şiddet uygulanması gerektiğini ileri sürer. Bu ifadeler Alman öğretmenler tarafından tepkiyle karşılanır. Yazarın roman kurgusu içinde yansıttığı bu durum, Türk eğitim sisteminde öğrenciye yaklaşım tarzının Batı'dan ne kadar farklı olduğunu gözler önüne sermektedir. (Yazıcı Okuyan 2006, 50)

B. Aile Sorunları

Aile, toplumların temelini oluşturmaktadır. Vatanına ve insanlığa hizmet edecek bireyler ancak sağlıklı aile ortamında yetişebilirler. Almanya'ya işçi olarak çalışmak üzere giden göçmen Türklerin önemli bir kısmı kırsal kesimdedir. Hatta bu insanlar arasında Türkiye'de herhangi bir büyük şehir dahi görmeden Almanya'ya gidenler bulunmaktadır. Türkiye genelinde görülen ataerkil aile yapısı, ülkenin kırsal kesiminde daha yoğun biçimde kendini gösterir. Eğitim eksikliği nedeniyle bilhassa Almanya'daki Türk erkeklerinin aile içinde kadın ve çocuk haklarını göz ardı ettiği anlaşılmaktadır.

Koca Ren, romanında Duisburg'daki okuluna uyum sağlayamayan Adem, iyice içine kapanır. Babası sosyalleşmesi için hemşerilerinin yanına gönderir. Üç kişi su parkında gidip eğlenirken güzelliğiyle dikkat çeken bir kız görürler. Üçü kendi aralarında Türkçe konuşurken kız onların sözlerini anlar gibi yüzlerine bakmaktadır. Hiç birisi onun bir Türk kızı olabileceğine ihtimal vermemiştir. Zira Almanya'daki Türklerin bir kısmı kızlarını eve kapatmakta, havuza göndermemektedir. Aralarında geçen konuşma dikkat çekicidir: (Baykurt 1998, 48)

Türk kızının ne işi var burada? Onlar ana babaları tarafından eve kapatılmayı bilir. Bir de başlarını örtüp Kur'an kursuna gitmeyi! Sarı fıstık asla Türk kızı olamaz.

Yarım Ekmek adlı eserde Mahir Hoca, yardımsever ve çalışkan bir kişi olarak tanıtılır. İslamiyet konusunda tutarlı bilgilere sahip olan Mahir Hoca, aydın din adamı olarak karşımıza çıkarılır. Türk toplumunda görülen bazı uygulamaların dinle ilgisi olmadığını, erkekler tarafından yapılan büyük hataların Türk aile yapısına ciddi zararlar verdiğini söyler. Almanya'da kendi çalışmayıp boş gezen bazı Türk erkeklerinin, zorla çalıştırdıkları hanımlarının parasını yediğini söyler. Hem hanımına şiddet uygulayan erkekleri, hem de şiddete tepki göstermeyen kadınları tenkit eder. Bu tür insanların yerinin Almanya olamayacağını vurgular: (Baykurt 2002 B, 27).

Mahir Hoca:

Lütfen söyle bu adamın ne işi var Almanya'da? Katmış kariyı işe, kendi çalışmaz. Niye? İşsizmiş, Arasana iş. Hayır aramaz. Karı parasıyla toplantı gezer. Hem de döver haftada bir. Ben şöyle düşünüyorum: Erkeklerimiz berbat, ama kadınlarımız da gönüllü köle! Kocamdır döver diyor. Bence bunların da işi yok Almanya'da!

Aynı romanda kadının ağır şartlar altında çalıştırılması ve eşi tarafından şiddete maruz kalması daha çarpıcı ifadelerle dile getirilir. Türk kadınının sosyal statüsünün yurt içine göre yurt dışında daha kötü durumda olduğu vurgulanır: (Baykurt 2002 B, 280).

Kadınlarımız korkak, erkeklerimiz berbat! Alır kaçırır böyle Naciye gibi körpe kızı! Sokar fabrikaya ya da temizlik işine, eze eze çalıştırır. Kendi de kocaman Mercedes'e biner, kahvelerde oturur, doyumevlerinde yer, parasını elinden alır harcar zavallının. Vermeyecek olsa döver. Yaptı mı üç de çocuk, kıpırdasın kıpırdayabilirse! Türkiye'nin kadını, kızı dışarıda yurttan beter köledir. Babalar, kocalar sıkır hocaların etkisinde kadını. Eşşek döver gibi döverler sürekli. Gözünün yaşına bakmaz, düzenli döverler.

Fakir Baykurt, *Yarım Ekmek* romanında Almanya'daki Türklerin kız çocuklarının yaşadığı aile baskısından söz eder. İstemedikleri şeyleri yapmaya zorlanan kızların intihara yönelmelerini eleştirel bakış açısıyla dile getirir. (Baykurt 2002 B, 69).

Geçen yıl Dokuz Türk kızı özöldürüm yaptı (intihar etti). Ya kendini astı, ya hapı yuttu, ya da Ren'e attı. Aileyi bırakıp Madchenheim'e (kız yurdu) kaçan da az değil. Başörtüsü, Kur'an kursu zorlamaları, şununla evleneceksin dayatmaları.

Baykurt, Almanya'nın Ruhr havzasında yaşayan göçmen Türklerin ilişkilerini ve çatışmalarını yakından bilmektedir. Bu ilişkilerin pek çoğu kendi içinde çelişkiler taşır. Eşler arasındaki ilişkiyi bir yandan zorunluluk, bir yandan horlama belirlemektedir. Almanya'daki Türkler, Almanların çalışkanlığını verimli ve düzenli oluşlarını beğenirler, ama "Allahsız" olmalarını kabul edemezler. (Yanardağ 2005, 417-418).

C. Çevre, Çalışma, Barınma Sorunları

Toplumsal gerçekçi bakış açısına sahip olan Fakir Baykurt, yazmayı planladığı romanlar için kimi zaman 3 yıl süren ön çalışmalar yapmak gerektiği düşüncesindedir. Almanya'ya ilk kez 1977 yılında bir kitapevinin çağrısıyla gidip orada üç ay kalan yazar, kaleme alacağı romanları için bu kısa sürede yaptığı araştırma, inceleme ve veri toplama çalışmalarını yetersiz bulur. Almanya'daki göçmen Türklerin hayatlarını yüzeysel bilgilerle anlatmanın sakıncalı olacağı düşüncesindedir. Baykurt'a göre, Türk ailelerinin Almanya'da yaşadığı mahallelerde zaman geçirmek, büyük sanayi tesislerindeki çalışma şartlarını yerinde tespit etmek, ailesini Almanya'ya götüremeyen işçilerin "heim" denilen bekâr yurtlarında çektikleri özleme şahit olmak arzusundadır. Bu görüşlerini hatıralarında şöyle dile getirir: (Baykurt 2002 C, 121).

1977'de aldım pasaportumu bin zorlukla. Duisburg'a bir Türk kitapevinin çağrısıyla gelmiştim. Üç ay gezdim. Gene olmuyor; ne yapıp edip hiç olmazsa üç yıcık yaşamalıyım oralarda. Koca İbrahim ailesiyle tanıştım gerçi. Ama karşıdan bakıp yazmanın sakıncasını biliyorum. Romanda, öyküde fazla ayrıntıya karşıyım, ama ayrıntısız olmaz. Çoluk çocuk Alman mahallelerini dolduran insanlarımız arasında yitip gitmeliydim. Fabrikalara girmeli, ocaklara inmeli, gecelerimi "heim" denilen yurtlarda terleyerek, yellenerek, özlemlerden inleyerek uyumaya çalışanların arasında geçirmeliydim.

Almanya'da 1960'lı yıllardan itibaren görülmeye başlayan çevre sorunları, 1970'li yıllarda en üst düzeye ulaşır. Dünya çapında tanınmış Alman sanayi mallarının üretildiği fabrikalar, o yıllarda büyük çevre felaketlerine yol açmıştır. Ruhr havzası gibi büyük sanayi tesislerinden kontrolsüz biçimde bırakılan baca gazları, atmosferi büyük oranda kirletmiş ve asit yağmurlarına sebep olmuştur.

Çevre duyarlılığından kaynaklanan koruma tedbirlerinin bulunmadığı yıllarda, Türk işçileri bu olumsuz şartlardan çokça etkilenmiştir. Araştırmacı kimliği ile tanınan Baykurt, *Duisburg Üçlemesi*'ni oluşturan her üç romanında da Almanya'daki çevre sorunlarını ısrarla dile getirmiştir. Hava ve toprak kirliliği ile orman örtüsünün asit yağmurlarından zarar görmesi gibi olumsuzlukları bizzat görüp tanık olduğu örneklerden yola çıkarak anlatır. Yazarın amacı, göçmen Türk işçilerinin içinde yaşadığı sağlıksız ortamları ve kötü çalışma koşullarını gerçekçi bir biçimde dile getirmek, bu olumsuz duruma dikkat çekmektir. *Koca Ren* romanında Türk işçilerinin fabrikaların yoğun bulunduğu sanayi bölgelerinde nefes bile alamadığı, fabrikaların zehir saçtığı, ormanlardaki bitki örtüsünün hasta olduğu belirtir. (Baykurt 1998, 83-84)

Almanların kokerei dediği acayip işletmelerden kaban dumanlar gökyüzünü karartıyor. Kimi bacaların duman mı, yoksa başka karın ağrısı mı çıkardığı belli olmuyor. Süzgeçli süzgeçsiz büyük kimya fabrikalarının saldırdığı zehirler, gazetelerle, radyo ve televizyon yayınlarıyla köreltilmiş kamuoylarının göremeyeceği kadar örtülmüş. Yandaki ormanın %60'ı hasta. Ağaçlar göz göre göre kuruyor.

Yarım Ekmek romanında fabrikaların zehirli gazlarının önce bitkilere, sonra da işçi çocuklarına zarar verdiği ifade edilir. Sağlık şartlarının bozulması nedeniyle sanayi bölgelerindeki evlerin terk edilmeye başlandığı, bu sebeple değerlerinin düştüğü belirtilir. İşin ilginç yanı, ev fiyatları düşünce, Türkler bu yerleri satın almaya başlarlar. Başka bir ifadeyle göçmen Türkler, en sağlıksız barınma koşullarında yaşamayı ekonomik sebeplerle seçmek zorunda kalırlar. (Baykurt 2002 B, 7).

Yıllar yılı İngilizlerle ortak bakır fabrikasının bacaları tüttü orada. Kabarıp kabarıp kalkan dumanların zehiri yere çöktü; çimene çiçeğe, işçi çocuklarının çiçekten narin yüzlerine sıvandı. Mahalle gözden, evler değerden

düştü. Göçüp gitmeler başladı. Satışlar başladı. Almanlardan alan yoktu. Türkler almaya başladı.

Yüksek Fırınlar'da göçmen Türklerden birisi ile evli olan Alman Renata Hanım, Almanya'daki çevre sorunlarını gerçekçi bir gözle dile getirir. Fabrikaların baca gazı dumanları, sanayi tesislerinin zehirli atıkları, asit yağmurları topraklara, bitki örtüsüne, hayvanlara ve suya zarar vermiştir. Öyle ki nehirlerde balık bile kalmamıştır. (Baykurt 2002 A, 259)

Bu kabarıp duran dumanlar, yararı emilip zararı çevreye bırakılan taş yığınları, binlerce yıllık tarlalarımızı öldürüyor. Göklerden sürekli pislik iniyor çimenlerimize. Çekilip gitti kelebekler. Karınca yuvaları yok artık. Yok birbirine tak tak vuran kaplumbağalarımız. Sularımız öldü; acayip kara, sarı, kötü bir karışım oldu ırmaklarımız. Kalmadı küçüklü büyüklü balıklarımız.

Yazar, Yarım Ekmek'te Almanya'da Türk işçilerinin çalışma şartlarının ağırlığını arka arkaya sıraladığı etkili cümleler aracılığı ile ifade eder. Almanya'nın Türkiye'den görüldüğü gibi bir cennet değil, cehennem olduğunu söyler. Ülkedeki firmaların göçmen işçileri ağır şartlar altında çalıştırdığını, emeğinin gerçek karşılığını vermediğini, 35 yaşından genç, sağlam ve işe yarar işçileri titizlikle seçtiğini, bunun dışındakileri Almanya'ya dahi sokmadığını belirtir. (Baykurt 2002 B, 152-153)

Biliyor musun nasıl bir cennet, nasıl bir cehennem şimdi Almanya? Biliyor musun, kaşığın ağzıyla verip sapıyla gözünü oyar orda firmalar? Biliyor musun iş diye gösterdiği ölümün üstü. Para diye ödediği elinin kiri, bağlasan üç gündün fazla durmaz cüzdanında, üf hemen uçar. Biliyor musun Almanya ince eleklerden geçirir, malı malına ayırır insanları? Hem de asla almaz 35 yaşından yukarı kadını erkeği.

Almanya'daki göçmen Türkler, uzun yıllar barınma sıkıntıları yaşamışlardır. İnsanca yaşamak için uygun olan ev ve apartman daireleri sınırlı sayıdadır. Zira İkinci Dünya Savaşı'ndan büyük yıkımlar yaşayarak çıkan Almanya'da yeterli sayı ve kalitede ev yoktur. Orada göçmen olarak bulunan ve sınırlı maddi gelire sahip olan Türkler, çok kötü evlerde yaşamak zorunda kalmışlardır. Yüksek Fırınlar'da Koca İbrahim'in ağzından barınma meselesi ve çekilen sıkıntılar dile getirilir. Bazı Türklerin kavgacılığı yüzünden kendilerine ev verilmediği, bu nedenle kalitesiz, kötü evlerde yaşamak zorunda kaldıkları da belirtilir. (Baykurt 2002 A, 259)

İşçiyiz, değerliyiz, şuyuz buyuz. Ama bize ev yok! Duisburg'da ev bulmak oturmak ölüm. Birinci neden, kiraya verilecek evlerin az olması. İkinci neden, ev arayan yerlinin, yabancının çok olması. Üçüncü neden biziz. Çünkü Türk'üz, yurttan dışarıda ciddi milletiz. Şaka bilmeyiz. Ufacık bir sorunda bıçağı çekeriz. Bu yüzden ev vermezler. Gittik Krefeld'e, bugünkü daracık yere tkıldık.

D. Vatan Özlemi

Duisburg Üçlemesi'nde vatana ve vatanda kalan yakınlarla özlem duygusu yoğun biçimde karşımıza çıkar. Almanya'ya işçi olarak çalışmak üzere giden göçmen Türkler için vatan, zamanı geldiğinde dönülerek sığınılacak bir yerdir. İlk kuşağı oluşturan Türkler, bir gün dönecekleri umuduyla Türkiye'den ev, apartman dairesi, yazlık, dükkân, arsa, arazi gibi taşınmazlar edinmişlerdir. İkinci kuşaktakiler Almanya'ya yeterince uyum sağlayamadıkları gibi, Türkiye'de de bekledikleri ilgiyi görememişler; her iki ülkede de yabancı pozisyonunda kalmışlardır. Hem birinci kuşak, hem de ikinci kuşaktakiler, daimi bir özlem duygusu içinde yaşamışlardır.

Yüksek Fırınlar'da Elif Mutlu, yazara özlemleriyle birlikte yaşadığı açmazlardan da söz eder. Türkiye'nin güzel yerlerinden çıkıp Almanya'nın olumsuz hayat koşullarına geldiklerini, bu durumun kendilerini mutsuz ettiğini söyler. (Baykurt 2002 A, 7)

Yüksek yaylalardan Almanya'daki fabrikaların pisliğine geldik. Köyümüz gümüş gibiydi...

3500 kilometre uzaklardan kopup geldik. Yarım ekmek uğruna durmadan savruluyoruz. Gelirken "yalnız iki yıl kalır döneriz" diyorduk. Yaşam bizi hesaplamadığımız uzam'lara götürdü. Dünya aldı başını aya vardı. Biz gerilerde, acılarda kaldık.

Koca Ren'de Salim Sarıkaya, vatani bırakarak ailece Almanya'ya savrulduklarını, göçün insanları çok olumsuz etkilediğini ve vatandan ayrılığın, pek çok şeyle birlikte kendi iç dünyalarını değiştirdiğini söyler. (Baykurt 1998, 7)

Köylerden, şehirlerden kopup yarım ekmek uğruna 3500 kilometre uzaklara savrulduk. Yalnız iki yıl çalışır döneriz diyorduk. Yaşam bizi nerelere getirdi.

Bu emek göçü iki grup insana vurdu kötü vurdu. Kadınlara, çocuklara... Dönemedik. Dönsek acaba biz eski biz miyiz? Değişen yalnız iş ve yaşam çevremiz değil; ayrılıklar içimizi de değiştirdi.

Koca Ren'de Âdem Sarıkaya, başta kendisi olmak üzere tüm aile bireylerinin özlemlerini, arkadaş gibi gördüğü Ren nehrine şu şekilde anlatır. (Baykurt 1998, 9-10)

Dedem en çok beni severdi. Şimdi de ben en çok onu özlerim. Ama babamı da çok özledim. Onun özleminden ne kadar çok ağladım, kimse bilmez. Anam da ağladı. Çünkü o da geride kaldı bizimle. Aydan ablam da ağladı. Acılar ağlatıyor Koca Ren, hele ayrılık acıları!

VII. Sonuç

Fakir Baykurt, Türkiye'de kendisine büyük ün sağlayan romanlarının yanı sıra Almanya'daki Türklerin hayatını işleyen eserler de kaleme almıştır. Ömrünün neredeyse üçte birini Almanya'da geçirmiş olan Baykurt, *Yüksek Fırınlar*, *Koca Ren* ve *Yarım Ekmek* adlı romanlardan oluşan *Duisburg*

Üçlemesi'nde Almanya'daki göçmen Türkleri ele alır. Yazar, gerçekçi gözlemlere dayanarak yazdığı bu romanlarda ağırlıklı olarak Almanya'daki göçmen Türklerin sorunlarını işlemiştir. Baykurt, *Duisburg Üçlemesi*'nde Türklerin eğitim ve dil meselelerini; aile sorunlarını; çevre, çalışma ve barınma sorunlarını; vatana ve yakınlarına duydukları özlemlerini toplumcu gerçekçi bakış açısıyla işlemiştir. İncelememiz neticesinde romanlarda yer alan olay örgüleri ve karakterlerin tamamen gerçek hayattan alındığını gördük. Başka bir ifadeyle romanlardaki olaylar ve şahıs kadrosunun gerçek karşılığı vardır. Romanlar aracılığıyla farklı iki toplum arasında ciddi uyum sorunları yaşayan ve bocalayan Türklerin, kimi zaman ferdi, kimi zaman da ailevi dramlarını görmekteyiz. Fakir Baykurt, Almanya'da işçi olarak çalışan göçmen Türklerin hayatını bir bütün olarak gözler önüne sermesi yönünden başarılı romanlar kaleme almış usta bir yazardır.

KAYNAKLAR

AKAR, Yeliz (2011), "Fakir Baykurt'un Romanlarında Yabancılaşma ve Aidiyet Sorunu", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/3, Summer 2011, s. 1637-1644

AYATA, Yunus (2008), "Türk Edebiyatında Dış Göç Bir Dış Göç Romanı Örneği Olarak Çırpıntılar", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/2, Spring 2008, s. 97-122.

BAYKURT, Fakir (2002A), *Yüksek Fırınlar*, Adam Yayınları, İstanbul

_____, (1998) *Koca Ren*, Adam Yayınları, İstanbul.

_____, (2002B) *Yarım Ekmek*, Adam Yayınları, İstanbul.

_____, (1986) *Duisburg Treni*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

_____, (2002C) *Özyaşam 7 Sıladan Uzakta*, Papirüs Yay, İstanbul.

KARABELA ŞERMET, Sevim (2007), "Fakir Baykurt - Hayatı ve Romanları Üzerine Bir İnceleme", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara.

KARUL, Doğan (1990), *Değişen Avrupa ve Göçmen Türkler Gurbetçiler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

KOLAÇ, Emine (2008), "Gülten Dayıoğlu'nun Yurdu Öyledim Romanında Dış Göç Sorununun Çocuk Boyutu", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/7 Fall, s. 457-479.

KÖKSAL, Sema (1986), *Refah Toplumunda Getto ve Türkler*, Teknoğrafik Matbaacılık, İstanbul.

MARTİN, P.L (1991) *Bitmeyen Öykü: Batı Avrupa'ya Türk İşçi Göçü – Özellikle Federal Alman Cumhuriyeti'ne*, Ankara Uluslararası Çalışma Bürosu, Ankara.

ONULDURAN E. ve RENSELAAR Vati, H (1975), “Uluslararası İlişkiler, Hukuksal ve Siyasal Boyutlar”, *Göç ve Gelişme*, (Abadan-Unat), Ankara, s. 28-47.

YANARDAĞ, Mehmet Fetih (2005), “Fakir Baykurt’un Hikâye ve Romanlarının Tema ve Yapısı Üzerine Bir İnceleme”, *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens, Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Malatya.

YAZICI OKUYAN, Hülya (2006), “Fakir Baykurt’un Romanlarında Eğitim İzleği”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 12, s. 45-51.